

Recenzje

Danuta KRZYŻYK

Synonimia pojęć prawdziwościowych — teoria i nauczanie

Katowice 2008

Recenzowana monografia to kolejny tom Prac Naukowych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (nr 2563), który ukazał się w serii Dydaktyka Języka i Literatury Polskiej redagowanej przez Ewę Jaskółową.

Danutę Krzyżyk zajmują pojęcia prawdziwościowe, a ściślej chce ona wykazać, na ile zasadne jest mówienie o nich w praktyce szkolnej, oraz — na jakich etapach i w powiązaniu z jakimi kręgami tematycznymi łączyć ich wprowadzenie. Pojęć prawdziwościowych nie znajdziemy w żadnym z dostępnych programów nauczania. Tym większą wartość stanowią dociekania badawcze autorki, by zdiagnozować świadomość i sprawność uczniów szkół średnich w zakresie tych pojęć, a także opisać i uporządkować leksykalne środki wyrażania różnych rodzajów i stopni przypuszczenia z uwzględnieniem relacji synonimii.

Przyjęte przez D. Krzyżyk założenia determinują strukturę poszczególnych rozdziałów — o wyrażnie paralelnym układzie — autorka wychodzi od rozważań teoretycznych (zawsze podsumowanych wnioskami autorskimi) na temat kolejnych analizowanych problemów, a na ich tle przedstawia wyniki przeprowadzonych wśród uczniów badań. Mamy tu do czynienia z wykorzystaniem metodologii semantycznej, uzupełnianej metodami pedagogicznymi. Daje to w sumie obraz oryginalny — przejrzysty i czytelny — o dużej wartości poznawczej dla odbiorców, wśród których niewątpliwie znajdują się językoznawcy, pedagodzy i nauczyciele języka polskiego.

Podstawę materiałową pracy stanowią bowiem pisemne badania testowe przeprowadzone wśród 1000 uczniów klas III i IV różnego typu szkół średnich województwa śląskiego¹. Wśród zadań testu (10 zadań — otwartych i zamkniętych) znalazły się: „zadania definicyjne (o znaczenie terminów i pojęć); pytania o przynależność danej rzeczy, zjawiska, procesu; pytania o właściwości rzeczy,

¹ Badania zostały przeprowadzone w latach 1995—1998, przed ostatnim etapem reformy szkolnictwa, dotyczą więc czteroklasowego liceum.

zjawisk, procesów oraz pytania o związki zależności, stosunki między rzeczami, zjawiskami, procesami”².

Rozdział pierwszy opracowania zawiera rozważania na temat prawdy: autorka w szerokim zakresie przedstawia rozmaite stanowiska badawcze dotyczące kategorii prawdy (m.in. B. Chwedończuka, J. Gajdy, M. Krapca, K. Ostrowskiej, W. Stróżowskiego), by dojść do konkluzji, iż prawda w swej wartości jest jednością, wynikającą z intersubiektywności i z dialogu między ludźmi. W celowym zamyśle przedstawia wielość definicji, które wzajemnie się uzupełniając, odsłaniają przed odbiorcą wieloaspektowość tej kategorii. Na tym tle interesująco prezentuje się interpretacja części badań: analiza językowego obrazu prawdy uczniów. Szukając bazy do takiej analizy, autorka odwołuje się do definicji słownikowych i ukazuje sposoby definiowania tej wartości w języku młodzieży. Wśród wielu definicji asocjacyjnych, zaprezentowanych jako przykłady z wypowiedzi młodych ludzi (m.in. definicje realnoznaczeniowe, asocjacyjne, synonimiczne i antonimiczne), zabrakło definicji poetyckich, które z punktu widzenia interpretacji znaczenia wydają się najciekawsze. Rzetelność, z jaką autorka relacjonuje przebieg badań, każe domniemywać, iż stanowiły one zbyt mały procent w wypowiedziach uczniów.

W rozdziale drugim D. Krzyżyk zajmuje się pojęciami prawdziwościowymi w systemie języka, swą uwagę skupia na językowych wykładnikach modalności epistemicznej. Precyzuje, odwołując się do ustaleń badaczy (Jodłowski, Bellert, Boniecka, Mirowicz, Grabias, Puzynina, Rytel), jej pojęcie, zaś na użytek badań przyjmuje klasyfikację Jerzego Bralczyka ze względu na walory porządkujące pojęcia prawdziwościowe (stopień pewności, subiektywizm, obiektywizm). Interesujące wydają się też własne wnioski autorki dotyczące różnic semantycznych między poszczególnymi klasami pojęć. Zadania testu odnoszące się do tej części rozważań nawiązywały przede wszystkim do umiejętności poprawnego i świadomego stosowania odnoszących się do pojęć prawdziwościowych językowych wyznaczników subiektywności sądów i językowych wyznaczników odpowiedzialności za własne słowa. Wnioski z tej części badań, wskazujące na intuicyjność wiedzy uczniów o pojęciach prawdziwościowych oraz na przypadkowość i bezrefleksyjność ich użycia, nie zaskakują, prowadzą natomiast do ogólniejszej refleksji, której wprawdzie autorka nie podejmuje, ale która przychodzi na myśl odbiorcy. Wątpliwa jakość etyczna codziennej komunikacji społecznej dowodzi, że intuicyjna i bezrefleksyjna wiedza na temat pojęć prawdziwościowych dominuje u znacznej części społeczeństwa.

Rozdział trzeci rozprawy zawiera rozważania na temat istoty synonimii i synonimów oraz ich klasyfikacji. Na tle przeglądu stanowisk badaczy³ autorka for-

² D. Krzyżyk: *Synonimia pojęć prawdziwościowych — teoria i nauczanie*. Katowice 2008, s. 8.

³ Wśród których autorka, za E. Grodzieńskim, wyróżnia cztery stanowiska, reprezentujące odmienne definicje synonimii — jako: tylko równoznaczności, tylko bliskoznaczności; równoznaczności, ale i bliskoznaczności; równoznaczności i bliskoznaczności.

mułuje własną definicję synonimów (jako równoznaczność i bliskoznaczność) i wskazuje na jej użyteczność szkolną. Proponuje też do użytku szkolnego klasyfikację synonimów Jolanty Maćkiewicz, ułatwiającą uczniom rozpoznawanie różnych stylów wypowiedzi. Te ustalenia stają się wstępem do rozpatrzenia synonimii pojęć prawdziwościowych i wyznaczenia kryteriów ich szeregowania w ciągi synonimiczne. Jak wcześniejsze rozdziały, tak i ten kończy przedstawienie rezultatów badań wśród uczniów — tym razem D. Krzyżyk diagnozuje orientację uczniów w zakresie synonimii pojęć prawdziwościowych i umiejętności ich stosowania.

Szczególną wartość w omawianej publikacji przedstawia rozdział czwarty pt. *Implikacje dydaktyczne*. Autorka z pełną świadomością problemu (co wykazała w częściach teoretycznych i w analizie materiału badawczego) oraz ze znajomością obecnego modelu edukacji ukazuje możliwości, jakie stwarzają programy nauczania języka polskiego na wprowadzenie pojęć prawdziwościowych oraz kształcenia sprawnego i świadomego posługiwania się nimi. Co cenne, wyznacza „drogę” do poprawnego formułowania sądów: subiektywnych bądź zobiektywizowanych, wyrażających pewność lub brak pewności wypowiadającego się. Wyraża się ona w zróżnicowanych ćwiczeniach (słownikowo-frazeologicznych), wprowadzanych na lekcjach w powiązaniu z materiałem literackim i innym materiałem językowym, co może prowadzić ucznia do praktycznych umiejętności i sfunkcjonalizowanej wiedzy. Zestaw ćwiczeń i lekcji, który proponuje autorka, przedstawia dużą wartość także dlatego, że zaplanowany na różne poziomy nauczania, mieści się w nowoczesnym myśleniu o kształceniu polonistycznym (zbudowany wokół triady: człowiek — język — wartość). „Zaproponowane ćwiczenia [i lekcje — B.N.-S.] realizują postulat »metodyki orientowanej ku wartościom«, akcentują, że człowieczeństwo (wartość uniwersalna), stanowi centralny punkt odniesienia wszelkich działań dydaktycznych”⁴.

Monografia Danuty Krzyżyk ma charakter pracy teoretyczno-badawczej. Wnikliwa analiza istniejących teorii i materiału badawczego stanowią o jej wartości naukowej. Wnosi nowe i istotne spostrzeżenia na temat pojęć prawdziwościowych i ich stosowania przez uczniów. Ze względu na rodzaj implikacji dydaktycznych może się stać cenną pomocą w edukacji polonistycznej młodzieży.

⁴ D. Krzyżyk: *Synonimia pojęć prawdziwościowych...*, s. 86.